

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА ИЖТИМОЙ-ҲУҚУҚИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Гадоймиров Бекзод Обиджон ўғли¹

¹ ИИБ Академияси ўқитувчиси капитан

МАҚОЛА МАЪЛУМОТИ:

АННОТАЦИЯ:

МАҚОЛА ТАРИХИ:

Received:30.10.2024

Revised: 31.10.2024

Accepted:01.11.2024

КАЛИТ СЎЗЛАР:

Вояга етмаганлар,
Вояга етмаганларга
ижтимоий-ҳуқуқий
ёрдам кўрсатиши
маркази,
назоратсизлик,
қаровсизлик, ота-она
ёки ота-она ўрнини
босувчи шахслар,
ижтимоий жиҳатдан
хавфли аҳволдаги
оилалар.

Ушбу мақолада вояга етмаган болаларнинг жамиятда қай даражада ўрини муҳим эканлиги, ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровсиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганларга “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиши маркази”га жойлаштири ва марказнинг фаолияти бўйича баъзи бир камчилик ва тақлифлар келтирилган.

КИРИШ.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг қўлламчи ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни, давлатимиз чегаралари дахлсизлигини, жамиятда қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлаш учун муҳим пойдевор бўлди, халқимизнинг

муносиб ҳаёт кечириши, фуқароларимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур шарт-шароитлар яратди⁴⁵.

Ҳар бир мамлакатнинг эртанги куни унинг ёшларга доир амалга оширилаётган ишлари билан боғлиқдир. Жамиятда вояга етмаган ўз ўрнини топиш, ватан равнағига ўз ҳиссасини қўшиш ва келгуси ҳаёт йўлида ижобий ютуқларга эришиш учун энг аввало, оила ва унинг атрофидаги муҳит соғлом бўлиши зарур. Вояга етмаганлар атроф муҳитга тезда жавоб беришадиган тоифага мансуб бўлишади. Яъни ўзлари кўрган ёки эшитган воқеийликка тезда таклид қилишади. Бу уларга қай даражада фойдали ёки зарарли эканлиги улар учун реал вақт доирасида қуйи поғоналарга тушиб қолади.

Ташқи ва ички муҳит вояга етмаганнинг ҳаётида комил инсон сифатида шаклланишида муҳим ўрин эгаллайди. Шу боисдан вояга етмаган билан ишлашда энг аввало унинг оилавий муҳити соғлом бўлиши зарур. Жамиятда соғлом муҳитга эга бўлмаган оилалар фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатадилар. Натижада оиладаги салбий муҳит сабабли вояга етмаганлар тарбияси билан шуғулланиш ва ўтиш давридаги ўспиринлар билан ишлашда уларнинг қизиқишларини шунингдек, уларнинг хоҳиш ва истакларини ўрганиш, уларга руҳий жиҳатдан далда бериш ва тўғри йўлни кўрсатиш ўз ҳолига ташлаб қўйилади. Бу эса ўз навбатида ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровсиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганларнинг ўз ҳаёт йўллари топиш ва жамиятга ўз ўрнига эга бўлишда қийинчиликлар келтириб чиқаради.

Натижада, вояга етмаганлар олдида пайдо бўлган қийинчиликларни бартараф этишда заифлик қилишади. Ўз мақсадларига тез ва осон эриши, тенгқурлари орасида етакчи ва обрўга эга бўлиш каби ғоялар таъсирида вояга етмаганларнинг аксарият қисми томонидан ҳуқуқбузарлик содир этилишига олиб келмоқда. Жамиятда вояга етмаганлар ўртасида содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга ошириш, ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровсиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига

⁴⁵ Боборахимов А., Қавомов А. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасида “Ижтимоий профилактика” тушунчаси ва уни амалга оширишдаги чора-тадбирлар тизими //Актуальные вопросы обеспечения прав женщин и предотвращения насилия в семье в Узбекистане. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 34-38

мухтож бўлган вояга етмаганлар билан ишлаш бўйича фаолиятни самарали ташкил этиш мақсадида кўплаб амалий ишлар олиб борилди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 августдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори асосида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш гуруҳлари ҳамда вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор психологлар томонидан вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олишга қаратилган фаолиятни кучайтириш мақсадида ички ишлар органларининг вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари фаолиятини ташкил этиш, назоратсиз ва қаровсиз қолган вояга етмаганларни аниқлаш, уларни вояга етмаганларга ижтимоий ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларига қабул қилиш, сақлаш ва вояга етмаганлар билан яқка тартибда профилактик ишлар олиб бориш тартиби белгиланди. Шунингдек, вояга етмаганларнинг назоратсизлиги, қаровсизлигига, улар томонидан ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этилишига имкон берадиган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилган, яқка тартибдаги профилактика иши билан биргаликда амалга ошириладиган ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий ва бошқа чора-тадбирлар тизимининг асосий вазифалари белгилаб берилди⁴⁶.

Вояга етмаганларни ўз вақтида тўғри йўлга бошлашда жамиятнинг ўрни муҳим ҳисобланади. Айниқса, ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровсиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига мухтож бўлган вояга етмаганларга ижтимоий ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш ишларини амалга ошириш давлатнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади⁴⁷.

Шу боисдан, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 августдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига асосан, ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар

⁴⁶ Ўроқов Ж. Р. Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш ва амалга оширишнинг муаммолари //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 21. – №. 4. – С. 44-50.

⁴⁷ Эгамбердиев В. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасида ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш ишларини ташкил қилишнинг ўзига хос жиҳатлари ва хориж тажрибаси //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 3. – С. 195-205.

назоратсиз ва қаровисиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганларни “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлар”га қабул қилиб, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, вояга етмаганларга ижтимоий-педагогик ёрдам кўрсатиш, уларнинг ёшига хос бўлган психофизиологик хусусиятлари, қобилиятлари, қизиқишлари, ижтимоий мослашуви ва реабилитацияси бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш, вояга етмаганларда қонунга итоаткорлик ҳулқ-атворини шакллантириш, вояга етмаганларга тиббий-педагогик ёрдам кўрсатиш, уларнинг ҳаёти ва соғлиғини сақлаш, ижтимоий жиҳатдан оғир аҳволда бўлган вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича яқка тартибдаги профилактика ишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 августдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорда маълум бир йўналишларни очиқ қолганлигини кўришимиз мумкин. Жумладан:

- Марказда сақланаётган вояга етмаган бир нафар бола учун марказ томонидан қанча соат дарс машғулотини тинглаш нормаси ВМнинг қарорида кўрсатилмаганлиги;

- Марказда сақланаётган вояга етмаган болани тиббий кўрикдан ўтказиш уларга тиббий ёрдам кўрсатиш айниқса қиз болалар учун гинеколог мутахассис ажратилмаганлиги;

- Марказда сақланаётган вояга етмаган шахсларни туман судига вояга етмаганни олиб келишни талаб қилаётганлиги, судлар томонидан онлайн кўрилмаётганлиги яшаш жойи бўйича шаҳар-туман судларга олиб бориш учун масофани узоқлиги, ходим ва вояга етмаган кўп вақт судда бўлиши кабилардир.

Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказида вояга етмаган болаларни сақлаш муддатини бир ойдан камида уч ойгача узайтириш бу уларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

Ҳозирги кунда марказга жойлаштирилган вояга етмаган билан бир неча маротаба профилактик ишлар олиб борилишига қарамасдан, марказдан чиққандан сўнг тарбияси ва юриш-туришларида камдан кам ҳолатларда ўзига хулоса қилганлигини кўришимиз мумкин.

Шу боисдан марказдан чиқаётган вояга етмаганлар билан якка тартибда суҳбат ўтказилиб, унинг тузалиш йўлига ўтган ёки тузалиш йўлига ўтмаганлиги бўйича хулосага ва марказ қоидаларига қай даражада амал қилганлигига асосан қолиш муддатини яна узайтириш чораларини кўриш зарур бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 майдаги “Ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги ПҚ-4342-сон қарори.

2. Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 3 августдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 490-сон қарори.

3. Адхамов З. А. Ижтимоий профилактиканинг вояга етмаганлар ва ёшлар тарбиясидаги ўрни //world of science. – 2024. – Т. 7. – №. 4. – С. 23-28.

4. Кушбаков Д., Эгамбердиев В. Профилактика инспекторининг криминоген вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилиш фаолияти //Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления. – 2024. – Т. 1. – №. 8. – С. 194-198.

5. Абдуғофаров А. “Хавфсиз маҳалла” тамойилининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи орган ва муассасалар фаолиятига тўлақонли ва самарали жорий этиш механизмлари //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 5-11.

6. Утепов Д. Ш. Республикамизда хотин-қизларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда оилавий зўравонликни олдини олишнинг долзарб муаммолари //Gospodarka i Innowacje. – 2024. – Т. 46. – С. 543-549.